บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภารกิจสำคัญที่กรมส่งเสริมการเกษตรจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง คือการให้การบริการด้านการศึกษา เผยแพร่วิชาการ และ ความรู้เกี่ยวกับด้านการเกษตรให้แก่เกษตรกรในรูปแบบต่างๆ เช่น การถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดหาปัจจัยการผลิต ให้ข้อมูลข่าวสารการเกษตรต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ตัวเกษตรกร ทั้งนี้ เพื่อมุ่งหวังให้เกษตรกรมีรายได้ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมทั้งการมุ่งหวังที่จะแข่งขันกับต่างประเทศในเรื่องการส่งออกสินค้าด้านการเกษตรที่มีคุณภาพ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของศักยภาพสภาพพื้นที่ แรงงาน และทรัพยากรที่มีอยู่ และในอดีตที่ผ่านมาการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรส่วนใหญ่แล้ว เกษตรกรถูกจัดให้เป็นผู้รับเทคโนโลยี โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้บรรยายวิชาการ รวมทั้งสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย พันธุ์พืช สารกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น โดยที่คาดหวังว่าเกษตรกรจะนำไปปฏิบัติ ซึ่งวิธีการดังกล่าวไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรในแต่ละท้องที่ เป็นการยัดเยียดความรู้ (Technology Push) สู่เกษตรกรมากกว่าการกระตุ้นให้เกษตรกรรับความรู้ตามที่ต้องการ (Farmer Needs Pull) โดยวิธีการส่งเสริมไม่ได้เน้นการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยให้เกษตรกรเรียนรู้และพัฒนาทักษะในการตัดสินใจด้วยตัวเกษตรกรเอง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2545)

จากสภาพปัญหาการถ่ายทอดความรู้หรือเทคโนโลยีด้านการเกษตรสู่ตัวเกษตรกร ดังที่กล่าวมา หากไม่แก้ไขอาจทำให้งานส่งเสริมการเกษตรโครงการต่างๆ ไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องแก้ไขโดยการสร้างและปรับปรุงรูปแบบของวิธีการส่งเสริมให้ทันกับสถานการณ์ โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตพืชตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรจึงได้ก่อตั้งขึ้นใน ปี 2542 โดยดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการผลิตข้าวในทุกจังหวัดทั่วประเทศ และต่อมาก็ได้เริ่มมีการขยายผลการดำเนินงานถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตพืช ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรไปในพืชอื่นๆ เช่น อ้อย พืชผัก ฯลฯ ในพื้นที่ภาคต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งภาคเหนือตอนบน

จังหวัดเชียงใหม่โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดให้มีโครงการโรงเรียนเกษตรกรในพระราชดำริขึ้นในพื้นที่เขตอำเภอเมืองและพื้นที่อื่นๆ โดยนำเอากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านเกษตร ให้ความ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร มุ่งให้เกษตรกรร่วมกันทำการศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง (Learning by doing) เริ่มตั้งแต่การวางแผนศึกษา วิเคราะห์ ทดลอง และทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการพบปะกันระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ในไร่-นา-สวนตั้งแต่เริ่มปลูก เพื่อจะได้เรียนรู้ถึงการเจริญเติบโตของพืชในแต่ละช่วงระยะเวลาการเจริญเติบโต ความสัมพันธ์ และการเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศน์ ดิน น้ำ และพืช แล้วนำข้อมูลต่างๆ เหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจจัดการกับพืชที่ปลูก ตามวิธีการบริหารจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (Integrated Pest Management : IPM) ซึ่งในวิธีการดังกล่าวนี้จะเป็นการฝึกให้เกษตรกรได้มีโอกาสคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจได้ด้วยตนเอง รวมถึงการนำวิธีการที่ได้ผลจากคำแนะนำจากทางราชการ หรือความรู้จากแหล่งอื่นๆ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาฝึกทำเองอย่างง่ายๆ เพื่อพิสูจน์และเปรียบเทียบผล โดยแบ่งเกษตรกรเป็นกลุ่มทำงานภายใต้กระบวนการหรือหลักสูตรที่สอดคล้องกับปัญหาของเกษตรกรแต่ละพื้นที่ เกษตรกรมีโอกาสนำผลมาอภิปรายและตัดสินใจในกลุ่มของตนเอง ทั้งนี้โดยได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างใกล้ชิดจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการ หรือผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการถ่ายทอดความรู้มิใช่ผู้ชี้นำดังเช่นในอดีต

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงานโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตพืชตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้ เพื่อจะได้ทราบถึงการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่มีต่อโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตพืชตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร ในจังหวัดเชียงใหม่ อีกทั้งยังจะเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปรับปรุงการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละหน่วยงานต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อการดำเนินงานโรงเรียนเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของเกษตรกรโรงเรียนเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลงานวิจัยที่ศึกษาจะทำให้ทราบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนเกษตรกรจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนปรับปรุงพัฒนาการเกษตรให้ตรงกับความต้องการของเกษตรกรในโครงการโรงเรียนเกษตรกรของจังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่อื่นต่อไป

สมมติฐานของการวิจัย

ลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนเกษตรกร เขตจังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ที่เคยเข้าร่วมโครงการโรงเรียนเกษตรกร จาก 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอสารภี อำเภอแม่ริม อำเภอสันทราย และอำเภอฮอด จำนวน 150 คน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวความคิดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ดังนี้

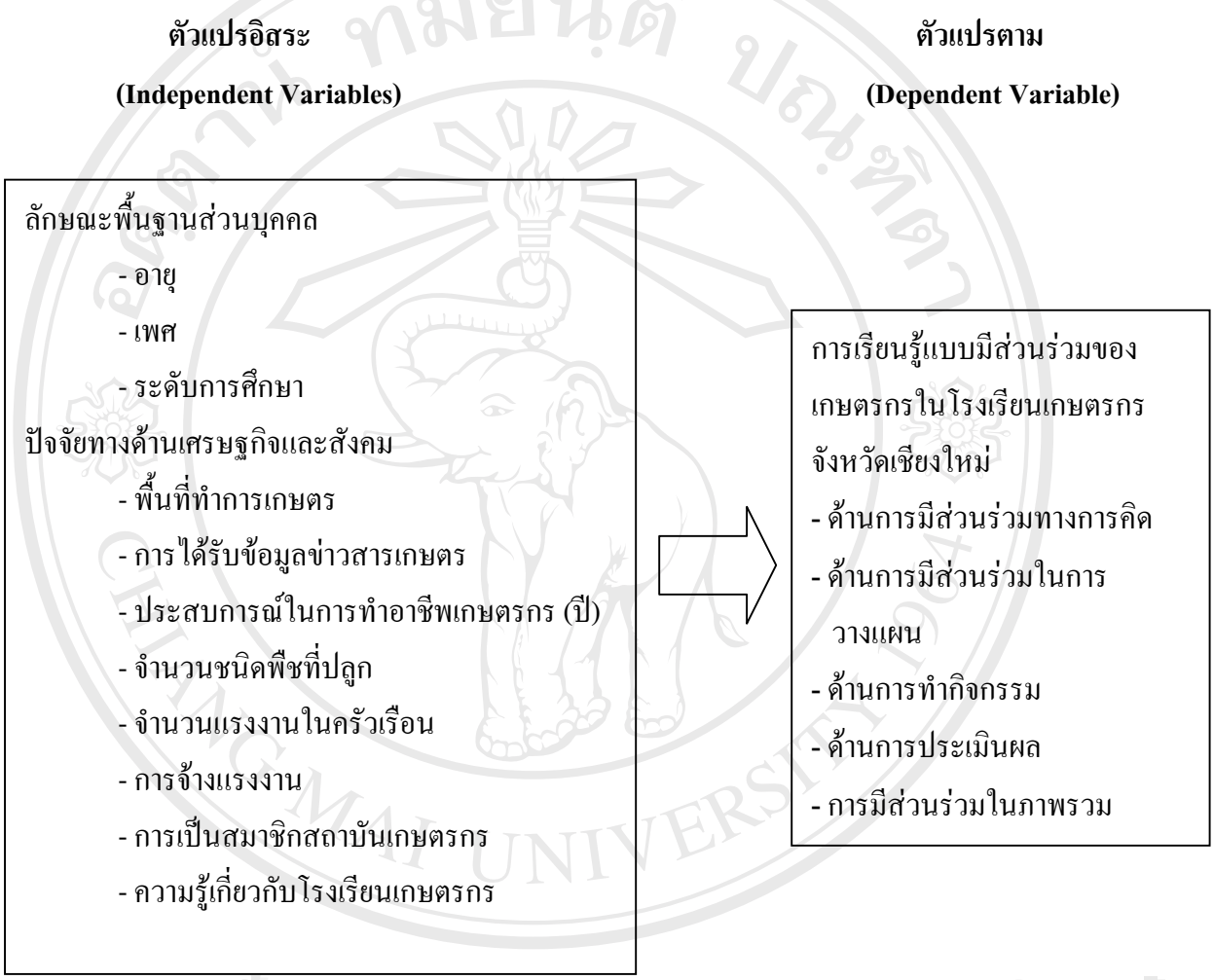

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

นิยามศัพท์

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอแม่ริม อำเภอสันทราย อำเภอฮอด และอำเภอสารภี ของจังหวัดเชียงใหม่

โรงเรียนเกษตรกร หมายถึง สถานที่ที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการผลิตพืช ตั้งแต่เริ่มต้นการผลิต จนกระทั่งเก็บผลผลิต โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ กลุ่มผู้เรียน ไร่นา วิทยากรกระบวนการ ผู้นำโครงการหลักสูตร และงบประมาณที่ใช้ โดยมีกระบวนการในการมุ่งเน้นให้เกษตรกรเรียนรู้และปฏิบัติด้วยตนเอง (Learning by doing)

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่เกษตรกรที่เข้าร่วมในกิจกรรมหรือการตัดสินใจ ด้วยความสมัครใจ เป็นไปอย่างมี อิสรภาพ เสมอภาค ตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดกิจกรรม ซึ่งสามารถแบ่งการมีส่วนร่วมได้ดังต่อไปนี้

1. ***การมีส่วนร่วมทางการคิด*** หมายถึง การที่เกษตรกรเข้าไปมีส่วนร่วมในการคิดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ในโรงเรียนเกษตรกร เช่น การร่วมคิดวิธีการป้องกันกำจัดศัตรูพืช การร่วมแสดงความคิดเห็นหรือความคิดเกี่ยวกับกิจกรรมพิเศษ หรือกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์กลุ่ม เป็นต้น

2. ***การมีส่วนร่วมในการวางแผน*** หมายถึง การที่เกษตรกรเข้าไปจัดทำกิจกรรมเกี่ยวกับการวางแผนเรื่องต่างๆ เช่น การวางแผนปลูก การวางแผนเก็บเกี่ยว เป็นต้น

3. ***การมีส่วนด้านการทำกิจกรรม*** หมายถึง การที่เกษตรกรเข้าไปจัดทำกิจกรรมเกี่ยวกับกิจกรรม ต่างๆ ร่วมกัน เช่น การอภิปรายแสดงความคิดเห็น และกลุ่มสัมพันธ์ เป็นต้น

4. ***การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล*** หมายถึง การที่เกษตรกรเข้าไปจัดทำกิจกรรมเกี่ยวกับ การประเมินผลร่วมกัน เช่น การประเมินความสำเร็จของกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ เช่น ด้านการเข้าร่วมกิจกรรม ด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นประสบการณ์ต่างๆ ระหว่างเกษตรกรที่เคยเข้าร่วมโรงเรียนเกษตรกร เป็นต้น

5. ***การมีส่วนร่วมในภาพรวม*** หมายถึง การที่เกษตรกรเข้าไปจัดทำกิจกรรมเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วม ทุกๆ ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางการคิด การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมด้านการทำกิจกรรม และการมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล

อายุ หมายถึง อายุของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

เพศ หมายถึง เพศของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

ระดับการศึกษา หมายถึง การศึกษาชั้นสูงสุดของเกษตรกรที่ได้ศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

พื้นที่ทำการเกษตร หมายถึง พื้นที่ที่ทำการเกษตรของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

การได้รับข้อมูลข่าวสารการเกษตร หมายถึง ความถี่ในการได้รับข่าวสารการเกษตรของเกษตรกร จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เจ้าหน้าที่เกษตร โดยแบ่งเกณฑ์การจัดลำดับ ดังนี้

มาก หมายถึง การได้รับข้อมูลข่าวสารการเกษตรจากแหล่งต่างๆ มากกว่า 4 ครั้ง/เดือน

ปานกลาง หมายถึง การได้รับข้อมูลข่าวสารการเกษตรจากแหล่งต่างๆ 2-4 ครั้ง/เดือน

น้อย หมายถึง การได้รับข้อมูลข่าวสารการเกษตรจากแหล่งต่างๆ 1 ครั้ง/เดือน

ไม่ได้รับ หมายถึง เกษตรกรไม่เคยได้รับข้อมูลข่าวสารการเกษตรจากแหล่งต่างๆ

ประสบการณ์ในการทำการเกษตร หมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

จำนวนแรงงานในครัวเรือน หมายถึง จำนวนแรงงานในครัวเรือนที่ทำการเกษตรของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

จำนวนแรงงานที่จ้าง หมายถึง จำนวนแรงงานที่จ้างเพื่อทำการเกษตรของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

การเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร หมายถึง การที่เกษตรกรเข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ

ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียนเกษตรกร หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียนเกษตรกรของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโรงเรียนเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved